

ko'rsatkichlariga nisbatan aniq cheklovlar belgilanadi. Bu talablar sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini saqlash hamda sug'urta qiluvchilarning manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan.

Umuman olganda, sug'urta kompaniyalarining investitsion faoliyati ularning moliyaviy mustahkamligini ta'minlash, daromadlilikni oshirish hamda moliya bozori barqarorligini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. To'g'ri shakllantirilgan va diversifikatsiyalangan investitsiya portfeli sug'urta kompaniyasining uzoq muddatli rivojlanish strategiyasida muhim o'rin tutadi hamda butun moliya tizimining barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://www.neliti.com/publications/668467/sugurta-kompaniyalarining-investitsion-faoliyatini-innovatsion-asosda-rivojlanti>. Gadayev J., Axrorov Z. Sug'urta Kompaniyalarining Investitsion Faoliyatini Innovatsion Asosda Rivojlantirish //Green Economy and Development. – T. 3. – №. 12. – C. 668467.

2. <https://www.neliti.com/publications/664889/sugurta-kompaniyalarning-investitsion-faoliyatining-mamlakat-iqtisodiyotida-tutg>. Samijonov M. Sug'urta Kompaniyalarning Investitsion Faoliyatining Mamlakat Iqtisodiyotida Tutgan O'rni //Green Economy and Development. – T. 2. – №. 8. – C. 664889.

3. <https://napp.uz/oz/news/statistics-and-analysis-for-im-2024>. O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorining 2024-yil yakuni bo'yicha umumiy ko'rsatkichlari.

MINTAQAVIY IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA KLASTER SIYOSATLARINI RIVOJLANTIRISH

Turakulov Timur Axmadjonovich

TDIU huzuridagi O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari ilmiy tadqiqot markazi

Globalashuv va hududlararo raqobat kuchayib borayotgan sharoitda mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. An'anaviy yondashuvlarda mintaqaviy rivojlanish asosan investitsiya hajmi, infratuzilma kengayishi yoki soliq imtiyozlari orqali rag'batlantirilgan bo'lsa, zamonaviy iqtisodiy amaliyot hududiy raqobatbardoshlikni klasterlashuv asosida shakllantirish zarurligini ko'rsatmoqda. Klaster siyosati hudud ichida ishlab chiqaruvchilar, yetkazib beruvchilar, ilmiy-tadqiqot muassasalari, moliyaviy institutlar va davlat organlari o'rtasidagi tizimli kooperatsiyani yo'lga qo'yish orqali sinergetik samarani yuzaga keltiradi.

Klaster yondashuvi mintaqaviy iqtisodiyotning ichki resurslarini safarbar etish, qo'shilgan qiymat zanjirlarini chuqurlashtirish, innovatsion faoliyatni

kuchaytirish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, sanoatlashuvning yangi bosqichida, raqamli transformatsiya jarayonida va yashil iqtisodiyot sharoitida klaster siyosatlari hududiy rivojlanishning strategik instrumentiga aylanmoqda.

Yangi iqtisodiy geografiya maktabi vakili Paul Krugman (1991) aglomeratsiya samaralarini miqyos iqtisodi va transport xarajatlari bilan izohlaydi. Uning modeliga ko'ra, ishlab chiqarishning hududiy konsentratsiyasi bozor hajmi va logistika omillari bilan bog'liq. Innovatsion klasterlar nazariyasida Bengt-Åke Lundvall (1992) milliy innovatsion tizim konsepsiyasini ilgari surib, bilim almashinuvi va institutsional muhitning rolini ta'kidlaydi. Hududiy innovatsion tizimlar klaster siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

OECD (2007) hisobotlarida klaster siyosati davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan, biroq bozor mexanizmlariga asoslangan instrument sifatida tavsiflanadi. World Bank (2009) esa rivojlanayotgan mamlakatlarda klaster yondashuvi sanoat diversifikatsiyasi va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash vositasi ekanini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, klaster siyosati nazariy jihatdan mustahkam asosga ega bo'lsa-da, uning muvaffaqiyati institutsional muhit, boshqaruv sifati va hududiy ixtisoslashuv darajasiga bog'liq.

Klaster siyosati mintaqaviy iqtisodiyotda qo'shilgan qiymat zanjirlarini shakllantirishga qaratilgan. Bu yondashuv alohida korxonalarni emas, balki o'zaro bog'langan subyektlar tizimini rivojlantirishni nazarda tutadi. Natijada sinergetik samaralar yuzaga keladi: xarajatlar kamayadi, innovatsion faoliyat jadallashadi, eksport salohiyati oshadi.

Klaster siyosatini shakllantirishda hududning tabiiy resurslari, mehnat bozori xususiyatlari, infratuzilma ta'minoti va mavjud sanoat bazasi hisobga olinishi zarur. Sun'iy ravishda tashkil etilgan klasterlar ko'pincha barqaror natija bermaydi.

Masalan, Germaniyada avtomobil sanoati klasterlari, Italiyada dizayn va moda klasterlari, Janubiy Koreyada elektronika klasterlari hududiy ixtisoslashuv asosida shakllangan.

Klaster siyosatining samaradorligi davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq. Quyidagi mexanizmlar muhim: davlat-xususiy sheriklik

- Ilmiy-tadqiqot institutlari bilan integratsiya
- Innovatsion grantlar va subsidiyalar
- Soliq imtiyozlari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash
- Raqamli infratuzilma rivoji

Institutsional muhit zaif bo'lsa, klaster siyosati formal tuzilma sifatida qolib ketadi. Zamonaviy iqtisodiyotda klaster siyosati nafaqat sanoat, balki IT, agrotexnologiya, farmatsevtika va yashil energetika sohalarida ham

qo'llanilmoqda. Innovatsion klasterlar yuqori qo'shilgan qiymat yaratadi va global qiymat zanjirlariga integratsiyani ta'minlaydi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida klasterlar faqat geografik yaqinlik bilan cheklanmaydi. Virtual klasterlar, texnoparklar va innovatsion hub'lar ham mintaqaviy rivojlanishning yangi shakliga aylanmoqda.

Klaster siyosatida quyidagi xavflar mavjud:

- Resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi
- Sun'iy klaster yaratish urinishlari
- Bozor talabini noto'g'ri baholash
- Korrupsion omillar

Shu bois klaster siyosati iqtisodiy asoslangan tahlil va monitoring tizimiga tayangan holda amalga oshirilishi zarur. Mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda klaster siyosatlari hududiy raqobatbardoshlikni oshirishning samarali instrumenti hisoblanadi. Nazariy jihatdan Marshallning aglomeratsiya konsepsiyasi, Porterning raqobat ustunligi nazariyasi va yangi iqtisodiy geografiya yondashuvlari klaster siyosatining ilmiy asosini tashkil etadi.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli klasterlar tabiiy ixtisoslashuv, kuchli institutsional muhit va innovatsion ekotizim mavjud bo'lgan hududlarda shakllanadi. Klaster siyosatini rivojlantirishda davlatning roli koordinatsiya va qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lishi kerak, biroq bozor mexanizmlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Kelgusida klaster siyosatini raqamli iqtisodiyot, yashil texnologiyalar va global qiymat zanjirlariga integratsiya bilan uyg'unlashtirish mintaqaviy rivojlanishning barqaror modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Krugman, P. (1991) 'Increasing Returns and Economic Geography', Journal of Political Economy, 99(3), pp. 483–499.

Lundvall, B.-Å. (1992) National Systems of Innovation. London: Pinter Publishers.

Marshall, A. (1890) Principles of Economics. London: Macmillan.

OECD (2007) Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches. Paris: OECD Publishing.

Porter, M.E. (1990) The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press.

Porter, M.E. (1998) 'Clusters and the New Economics of Competition', Harvard Business Review, 76(6), pp. 77–90.

World Bank (2009) Clusters for Competitiveness. Washington, DC: World Bank.